

sőbb körök támogatásával történt. Új eredményekhez vezetett az említett – és irodalomtörténetírásunk által még nem érintett – olasz folyóirat magyar vonatkozásainak feltárása is. Kimutatást nyert pl., hogy Almási Balogh Pál is olvasója volt az olasz folyóiratnak és az ott olvasott cikkeket később felhasználta a *Tudományos Gyűjteményben*, majd a *Tudománytárban*.

Természetesen a milánói lapnál szorosabb volt az a kapcsolat, ami a *Tudományos Gyűjteményt az Erneuerte Vaterländische Blätterhez* fűzte. A szerző behatóan foglalkozott a magyar folyóirat bécsi, sőt, franciaországi visszhangjával is. A *Tudományos Gyűjtemény* e visszhangját joggal tekintette annak a kultúráközvetítő program folytatásának, ami Schedius *Zeitschrift von und für Ungarn* c. lapjával vette kezdetét. (Érdekes lenne kimutatni, hogy ugyanaz a program mennyire volt valóban ugyanaz: a 18. század végi patrióta indítékú, és a magyar művelődés létét bizonyítani kívánó, a kultúrbarbárság vádjait cáfolni akaró törekvések mennyiben tértek el a 19. század eleji birodalmi patriotizmustól.)

T. Erdélyi Ilona könyvének további fejezeteiben behatóan foglalkozik a nacionalizmus és a patriotizmus kérdéseivel és a hazai polgári patriotizmus kialakulásával. E témák, amelyek az utóbbi évtizedekben inkább ideológikus magyarázatokra találtak, ezúttal a történeti-irodalomtörténeti tények alapján kerülnek tárgyalásra. Ezáltal e fejezetek is hozzájárulnak ahhoz, hogy eltávolodjunk mind az ideológiák, mind az aktualizálások torzító hatásaitól.

KÓKAY GYÖRGY

Tudománytár (1834–1844). Repertórium.

Összeállította: RÓZSA Mária. Bp. 1999. Országos Széchényi Könyvtár, 221 l. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, Új sorozat 9. Szerk. P. VÁSÁRHELYI Judit.)

Több okból vettem örömmel kézbe reformkorunk egyik fontos folyóiratának repertóriumát. A közvetlen, a kutatásban tapasztalható hasznosságért kifejezhető hála szempontját ez-

úttal megelőzi annak tudomásul vétele, hogy nemzeti könyvtárunk tudományos tevékenysége nem szünetel, az RMNy-munkálatok mellett az újabb korszakok kutatói is bőségesen merítenek a könyvtár anyagából; így jelzik: a tudományos közvélemény továbbra is számíthat az OSzK régebben erőteljesebb, inkább látható részvételére a tudományos munkamegosztásban. Szerencsés gondolatnak bizonyult a *Tudománytár* repertóriumának kiadása, mivel a folyóirat kiadása jelezte: nem csekély erőfeszítések és viták, személyes kontroverziák és elodázódó önmeghatározások után végül az „akadémiai mozgalom” konkrét, kivitelezhető és gyors eredménnyel kecsegtető feladatra lelt. A *Tudománytár* megjelenetése már csak azért is időszzerű volt, mert megvalósult egy olyan periodikum, amely a magyar és a külföldi tudományosság kapcsolattartását szolgálta; méghozzá oly módon, hogy a külföldi írásbeliség leginkább tanulságokat hozható eredményeit magyar nyelven adta közre. Az már a jövő kutatásának feladata lesz, hogy kiderítse: Schedel-Toldy Ferenc külföldi utazása mennyiben járult hozzá a folyóirat arculatának formálódásához, illetőleg, az ő külföldi kapcsolatainak mennyi része volt abban, hogy a *Tudománytár* (melynek egyébként első szerkesztője volt) egyesítette egy „referáló” és egy kutatói beszámolókat közlő orgánum sajátosságait. A *Tudománytár* abban a tíz esztendőben jelent meg, amelyben az egyes szaktudományok magyar terminológiáját igyekeztek megteremteni írónk–tudósaink, de a fennállás tíz esztendeje Goethe világirodalom-gondolatának magyar népszerűsödéséé is. Annak felismeréséé, hogy nem elég befelé figyelni, nem elég az irodalmi művek magyarázása, szemmel kell tartani: miként értelmezik másutt az irodalmi/tudományos alakulástörténetet, miféle újabb tudomány/irodalomelméleti megfontolások szerint végzik külföldön munkájukat a tudósok/kritikusok. Olyan nemzeti tudomány eszméje és eszménye lebégett az akadémikusok előtt, akik a *Tudománytár* létrehozásában jeleskedtek, amely az európai mozgalmakkal való együttgondolkodás, a világirodalmi fejleményekkel való lépéstartás

elfogadtatásában volt érdekelt. Ehhez a szándékhoz a magyar irodalom és tudomány akkori legjobbjait sikerült megnyerni, nemcsak Toldy Ferenc lett igen szorgalmas munkása, referense a lapnak, hanem (többek között) Almási Balogh Pál és Sámuel, Bajza József, Csató Pál, Dercsényi János, Dobrossy István, Fekete Soma, Garay János, Jerney János, Kállay Ferenc, Kazinczy Gábor, Kis János, Kiss Károly, Luczenbacher János, Szabó Dávid, Szalay László, Warga János, Zsivora György. Csupán a folyóiratban közreműködőként alkotnak közösséget, emlékeztük messze nem egyforma erősséggel él a magyar művelődéstörténetben, pedig olyan keveset emlegetett referensek-szerzők, mint például Fekete Soma, legalább egy szakdolgozatot megérdemelnének. Hiszen – szakmánál maradva – a különböző írások, fordítások, többé-kevésbé eredeti értekezések (túlnyomó hányaduknak feltehetőleg föl lehetne lelni „forrás”-át!) nem pusztán informálták a magyar tudományosságot, hanem befolyásolni is igyekeztek, egy differenciáltabb és hatékonyabb világirodalom-ismerethez szolgáltatottak fontosnak bizonyulható adalékokat. A különféle nemzeti irodalmakról készült beszámolókból egy általánosabb trend is kiolvasható volt, és az írások többsége a romantika felé tájékozódó magyar irodalmat segítette. Kíváltképpen méltányolandó, hogy az angol, a francia és a német művek, szerzők mellett „szláv” jelenségekről is szó esik. Ami azt (is) jelenti, hogy a közvetítő nyelvek igénybe vétele mellett például cseh és orosz periodikumból szintén merítenek szerzők. Kazinczy Gábor ide vonatkozatható tevékenységéről már több ízben megemlékezett a kutatás, azt is tudtuk, hogy Tasner Antal és Toldy Ferenc „közvetítő” nyelvet vett igénybe, azt azonban ma sem tudjuk teljes bizonyossággal eldönteni: ki rejtőzik a Perfföldy álnév mögött. A magam részéről megfelelő óvatossággal azokkal értek egyet, akik Kazinczy Gábort vélik fölfedezni. A Repertorium 600. számú tétele szerint Kazinczy Gábor közölt ismertetést „Bulgár és oláh literatura” címmel, „Purkinje” után, illetőleg orosz forrásból. Még ugyanabban az esztendőben Šafa-

řík *Slowanské starožitnosti* (Szláv régiségek) című művét cseh (Palacký!) és orosz forrás nyomán referálja Perfföldy. Kazinczy Gábor nevéhez a névmutatóban huszonegy tétel kapcsolódik, míg Perfföldyéhez ugyanott huszonhárom. Perfföldy szláv forrásokból dolgozik, aztán németből, Kazinczy Gábor a szláv források mellett német, valószínűleg, bár nem kétséget kizáróan angol (vö. 499. számú tétel: a „Lady Morgan után” nem feltétlenül zárja ki, hogy német vagy francia forrást használt), illettőleg francia munkákból merített. A bizonytalanság továbbra is megmarad, bár talán kérdőjelesen „egybeláthatjuk” Kazinczyt és Perfföldyt. Ugyanis a tárgyörök „mindkét szerző”-nél igen-igen változatosak, mindenekelőtt a szláv érdeklődés hozza őket egymás közelébe. Bajza József – mint ismeretes – a Széplaki Erneszt álnévet használta, s előbb a japán birodalomról referált, majd az 1833-as esztendő Franciaországáról, Peru legújabb zendüléséről, hosszabb szünet után (B. szignóval) a kortárs német történetírásról. Ez a példa is jelzi, hogy a referensek korántsem értekeztek minden esetben szakmájukba teljesen belevágó témáról, inkább feladatot vállaltak, fordítottak, adaptáltak; fontosabb volt, hogy viszonylag pontos beszámolót készítsenek. A forrás sem volt minden esetben „tudományos”-nak mondható orgánium. A *Tudománytár* kitekintése így egyszerűen volt szűkebb és tágabb egy szigorúbban vett „tudomány”-tárénál. Mintha a „tár” lett volna hangsúlyosabb tagja az összetett szónak, jóllehet a várható tudományos hasznót sem szabad lebecsülni. De talán kezdeti sikerének okaként is a friss, nem mereven szakmai jellegű tájékoztatást lehet megjelölni. Az élenkülő politikai életre szintén tekintettel voltak az egymást váltó szerkesztők. A további kutatás feladata, hogy földerítse: miért a megjelölt anyagból fordítottak a referensek, hogyan bonnyolították le a kívánt anyag beszerzését, egy szóval az intézményesedés szerveződéséről még nem tudunk eleget.

A repertorium készítője, Rózsa Mária jó munkát végzett. Helyesen tette, hogy nem a méltatásra vállalkozott, rövid, eligazító előszo-

vában lényeges adatokkal egészítette ki a sajtótörténeti kutatást, mindenekelőtt az akadémiai kéziratár RAL-jelzet alatt őrzött dokumentumait ismertette. A cikkek sorrendje szerint haladó repertórium 182 lapon 901 tételt tartalmaz, ezt követi egy igencsak szükséges tárgymutató, amelynek „címszavain” ugyan lehetne vitatkozni, esetleg részletesebb szakági bontásra is sor kerülhetett volna, például a „történettudomány” meg az „utazások, útleírások, felfedezések” tárgykörben (ha már a szépirodalmat – egyébként üdvözölhetően – nemzeti irodalmakra bontotta), egészében véve így is igen jól használható. A tárgymutató névmutató követi: ahol lehetett, kiegészítette a hiányos neveket. S bár maradt föloldatlan álnév, a repertóriumot kézbe véve gyarapodott a szerzőkre-fordítókra vonatkozó tudásunk. A kötetet, szintén helyeselhetően, németnyelvű összefoglaló zárja. A Repertóriumot a korszak kiváló szakértője, Kerényi Ferenc lektorálta.

Befejezésül csak ismételni tudom elismerésem az Országos Széchényi Könyvtárnak, hogy súlyt vet arra: tudományos műhelyként is tartsák számon. Remélhetőleg ehhez a vállalkozáshoz hasonló más kiadványokra sem kell majd túlságosan sokat várnunk.

FRIED ISTVÁN

Magyarország, Veled az Isten! Brunszvik Teréz naplófeljegyzései 1848–1849. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta HORNYÁK Mária. Argumentum Kiadó, 1999. 277 l.

Brunszvik Teréz, első óvodánk alapítója, a kisgyermeknevelés és a nőnevelés reformkori apostola hatvanegy kötetnyi kéziratot naplófeljegyzést hagyott az utókorra, amelyet ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár őriz. Idős korában az volt a szándéka, hogy naplóját kivonatolja, majd megsemmisíti. Csak a kivonatot kívánta közzé tenni, azonban erre már nem maradt ideje. A naplók csonkítatlan formában maradtak fenn, ám kiadásuk sokáig késett. 1938-

ban, Czeke Marianne gondozásában jelenhetett csak meg az első kötet, (az 1808–1814. évi feljegyzések) a „Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai” sorozat részeként. Ezután, hatvan évig, nem történt lényeges előrelépés a felbecsülhetetlen történeti, művelődéstörténeti és pedagógiai forrásértékű Brunszvik-naplók kiadásának ügyében, egészen napjainkig. Nemrégiben azonban, a Magyar Millennium Emlékbizottság és a Brunszvik Teréz Alapítvány támogatásával napvilágot látott egy kötet, amely a hatalmas anyag egy kis, de igen fontos részét, Brunszvik Teréz 1848/49-ben született 140 oldalnyi naplójegyzetét tartalmazza. Mielőtt a napló értékeiről szólnánk meg kell emlékeznünk arról a hatalmas erőfeszítésről és kemény küzdelemről, amely a kötet megjelenését megelőzte.

1994. nyarán jött létre Martonvásáron a „Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány”, amelynek elsődleges célja a naplókiadás ügyének előmozdítása volt. Az alapítvány fővédnöke, Göncz Árpádné, a Brunszvik család Párizsban élő leszármazottja De Gérandó-Teleki Judit, Benda Kálmán akadémikus és még sokan érezték feladatuknak, hogy elősegítsék ezt a törekvést. Hornyák Mária történész pedig kezdettől fogva, fáradtságot nem ismerve, csendben végezte a munka érdemi részét. A javarészt német, de esetenként angol és francia nyelvű kéziratot feljegyzések kibetűzése is hatalmas feladat volt, és nem kisebb gondot jelentett a fordítás és a kötet megjelenítéséhez szükséges anyagi alapok megteremtése. Számos nehézség ellenére azonban a forradalom százötvenedik évfordulójára végre megszületett a könyv, amelynek előszavát Jókai Anna, a Brunszvik-kutatás szempontjából alapvető jelentőségű, terjedelmes bevezető tanulmányt Hornyák Mária írta.

Brunszvik Teréz a forradalom idején már 73 éves volt. Sokat betegeskedett, és az elmúlás gondolata is foglalkoztatta. Azonban, ahogy naplójában írja, „A mostani forradalmi mozgalom... öregségemben teljesen megfiatalít.” Kezdetről fogva élénk figyelemmel kísérte az eseményeket. 1848. március 15-ét örömmel és